

УДК 141.32:159.955

В 64

Степан ВОЗНЯК

ЕКЗИСТЕНЦІАЛИ ЯК ФОРМИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ

У статті до розгляду культурологічного мислення застосовано концепцію Мартіна Гайдеггера щодо розпізнання категорій та екзистенціалів. Стверджується, що визнання екзистенціалів як необхідних форм культурологічного мислення здатне обмежити об'єкту інтенцію мислення, яка загрожує культурології втратою свого предмета.

Ключові слова: культурологічне мислення, об'єктне мислення, категорії, екзистенціали, культура, присутність.

Постановка проблеми. Щодо концепту “культурологічне мислення” слід зауважити, що в *емпіристській* площині його зміст есплікується як мислення, яке *використовується* у царині культурології. Проте залишається невизначеним, що саме таке мислення робить власне “культурологічним”. Адже різноманітні типи мислення можуть бути задіяні під час культурологічних досліджень. Якщо брати *теоретичний* вимір проблеми, то **культурологічне мислення** можна визначити як інтелектуальну активність, такий спосіб руху та саморозгортання думки, який *відповідає істотності* свого “предмета”, що є *логосом* культури, – саме *логосом*, а не логістикою, словом, мовленням, думкою, – і саме *культури* як всезагального історично зумовленого способу самопородження, збереження і відтворення людського в людині. Зрозуміло, що у такому разі культурологічне мислення постає як вияв, прояв і реалізація філософського мислення, від якого відрізняється не своїми “механізмами”, а лише *способом усвідомленої* предметної інтенціональності.

Відомо, що категорії є формами здійснення активності думки (Кант); вони є формами мислення, тотожними формам самого буття

(Аристотель, Гегель). Сучасну культурологію важко запідозрити у надмірній увазі до *категоріального* каркасу як своєї науки, так і форм руху мислення, яке здійснюється в цій науці, хоча пошуки адекватних методологій вельми інтенсивні. Чи сучасна культурологія *просто використовує* наявні у звичайному уявленні логічні категорії (так само, як і специфічні для цієї предметної сфери категоріальні “вузли”), чи *доводить їх до розуміння*, поняття та працює з ними свідомо, *на рівні* історично розвинутої філософсько-рефлексивної *культури*? Інакше кажучи, наскільки сама культурологія свої теоретичні засоби застосовує **культурно**? До речі, подібні питання вкрай гостро стоять перед кожною наукою.

Постановка питання про *екзистенціали як форми мислення* (у культурології) може видатися парадоксальною, адже вони стосуються людської екзистенції, а форми мислення – це суто *логічний* аспект проблеми. Ось тут варто звернутися до Мартіна Гайдеггера, який проводить розпізнання категорій та екзистенціалів.

Гайдеггер у тлумаченні мислення виступає проти розведення чуттєвого, що пов'язане з переживаннями, і раціонального, ментального. Його принциповий поворот у тлумаченні мислення – звернення на емоційно-екзистенціальне, а точніше – *введення*¹ цього у мислення як його необхідного виміру, необхідного способу руху та існування його істотності. Як слушно зазначає П. Гайденко, Гайдеггер, подібно до М. Шелера, виходить із первинності емоційно-практично-діяльного відношення людини до світу [3, 370]. Гайдеггер уводить *екзистенціали* як внутрішні виміри сутнісного мислення, які відрізняє від *категорій*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про природу та зміст екзистенціалів висвітлено у працях А. Гагаріна, П. Гайденко, О. Новикової, Ю.А. Разіна, К. Фрумкіна Н. Хамітова та ін. А. Гагарін визначає екзистенціали як способи людського існування, сили, що конституують “Я” людини, смисложиттєві основи буттєвоування людини, форми можливого прояву онтичної реальності для людського буття [2, 9]. А К. Фрумкін пише: “Екзистенціал – буттєва риса присутності, елемент екзистенціальності, одержаний із аналізу екзистенції. Протилежність – категорія, яка відноситься до наяв-

¹ Подібно до того, як Гегель свого часу метафізику ввів у логіку і розробив культуру мислення метафізичних реалій (тобто діалектику).

ності так само, як екзистенціал до екзистенції” [8]. П. Гайденко вважає, що екзистенціали виражають модуси буття світу в його нерозривному зв’язку з буттям людської свідомості, або, що те ж саме, модуси людського існування у його злитості з життєвим світом [4, 420]. В. О कोरोков стверджує гайдеггерівська фундаментальна онтологія, “перетворюючи фундаментальні «сутності», водночас перебудовує саме мислення; а екзистенціали: жах, страх, турбота та ін. – є тими самими структурами (параметрами), через які буття вторгається в «істотність» свідомості і пронизує її онтологічно” [5, 215]. Гайдеггер сховав “сутність в «екзистенціали» і одержав їх як межу існування та смислу буття” [5, 151]. В. О कोरोков припускає, що екзистенціали, які не піддаються умоглядному дослідженню, можуть бути описані у “квантовій теорії свідомості” [5, 70 – 71].

Проте роль екзистенціалів у культурологічному мисленні ще не була предметом дослідження.

Мета статті – обґрунтування ідеї, що екзистенціали є необхідними формами культурологічного мислення.

Філософ Мартін Гайдеггер називає екзистенціали “буттєвими рисами присутності” і стверджує, що “їх потрібно чітко відділяти від буттєвих рис неприсутньо-сумірного сущого, які ми йменуємо *категоріями*” [9, 44]. “Присутність” – переклад В. Бібіхіним гайдеггерівського терміна “Dasein” – буквально “ось-буття”. Dasein позначає специфічно людський спосіб буття, єдиний вид сущого, де буття відкрите самому собі як саме буття, а не суще.

У праці “Буття і час” німецький філософ розрізняє категорії та екзистенціали: “...ми називаємо буттєві риси присутності *екзистенціалами*. Їх потрібно чітко відділяти від буттєвих рис неприсутньо-сумірного сущого, які ми йменуємо *категоріями*. Цей вираз береться і фіксується в його первинному онтологічному значенні. Антична онтологія має взірцевим ґрунтом свого тлумачення буття внутрішньо-світове зустрічне суще. Способом доступу до нього вважається *воєiv*, відповідно *λογος*. Сущє зустрічне у них. Але буття цього сущого має піддаватися схопленню у якомусь особливому *λεγειν* (с-казуванні), щоб це буття заздалегідь стало зрозумілим як те, що воно є і у всякому сущому вже *є*. Це завжди таке попереднє звернення до буття в обговоренні (рос. – об-суждении) (*λογος*) сущого є *καθη-γορεισθαι*. Слово значить: публічно звинуватити, виказати щось комусь напроми. В онтологічному застосуванні

термін означає: ніби виказати суцщому напрями, що воно завжди вже є як суще, тобто дати для всіх його побачити у його бутті. Розглянуте і видиме у такому показуванні є *κατηγορια*. Вони охоплюють апріорні визначення суцщого, по-різному відкритого для розгляду й обговорення в *λογοςі*. Екзистенціали та категорії суть дві основоможливості буттєвих рис. Сущє, що відповідає їм, вимагає завжди різного способу первинного опитування: сущє є *хто* (екзистенція) або *що* (наявність у найширшому смислі). Про взаємозв'язок цих двох модусів рис буття можна говорити тільки із вже проясненого горизонту буттєвого питання" [9, 44 – 45]. Отже, категорії фіксують риси такого суцщого, яке не сумірне з *Dasein*, тобто ці риси притаманні й *Dasein*, але тією мірою, якою воно подібне на решту суцщого і нічим істотним від неї не відрізняється. Оскільки категорії нездатні схопити саму істотність *Dasein* у його істині, то вони мають відношення лише до *суцщого*, адже лише *присутності* (*Dasein*) доступне буття як таке.

У праці "Європейський нігілізм" Гайдеггер пише: "Категорії суть називання суцщого, що виявляють, в аспекті того, то сущє як таке за своїм влаштуванням є. Як такі називання категорії, власне, розпізнаються при осмисленні того, що мовчазно говориться за звичайного називання і обговорення суцщого" [11, 85]. Отже, категорії мають відношення до суцщого (і тільки до суцщого); вони умонтовані у судження і на рівні розсудку (за Кантом) нереклексивно просто застосовуються. Проте, на відміну від Канта, Гайдеггер уважає, що категорії відповідають влаштуванню суцщого.

У праці "Про істотність і поняття *φυσικς*" Гайдеггера про категорій пише так: "*Κατηγορια* ми перекладаємо через поклик і, звісно, не охоплюємо таким чином усієї повноти грецького значення: *καταγορευειν* – на агорі (*αγορα*) у відкритому судовому розгляді комусь не на життя, а на смерть сказати, що він є «той, котрий...»; звідси і більш широке значення: щось закликати як те і те, та, проте, у цьому заклику і крізь нього покликане стає [поміщується] у загальнодоступне і відкрите, явне. *Κατηγορια* є іменуванням того, що є чимось: будинок, дерево, небо, море, тверде, червоне, здорове. Цей «термін», «категорія» – навпаки, має на увазі деяке покликання, що відмічає відмінне. <...> Те, що стоїть-в-собі («субстанція») – якісність («квалітет») і тому подібне роблять, проте, буття (істотність) суцщого цілковито

відкритим. Категорії суть тому відмінно помічені, тобто такі, що несуть усяке звичне і щоденне призначення, κατηγορία, в особливо підкресленому смислі. «Категорії» є основою, тих щоденних покликів, які оформляються у висловлювання, «судження»; тому і можуть бути ці категорії знайдені, своєю чергою, під проводом висловлювання, того, що зветься λογος; ось чому Кант змушений був таблицю категорій «виводити» з таблиці суджень; ось чому пізнання категорії як визначень буття сущого, так звана метафізика, є в деякому сутнісному смислі пізнанням цього логосу, тобто «логікою»; тому метафізика утримує ім'я логіки там, де вона приходить до повного (можливого для неї) усвідомлення самої себе, у Гегеля» [12, 133].

Проте, як нам здається, Гайдеггер тлумачить природу категорій у аристотелівсько-кантівському розумінні і чомусь обходить гегелівський підхід щодо цієї проблеми. Адже за Гегелем, категорії постають як форми змістовної тотожності мислення і буття, тому саме у річищі категоріального складу мислення, що розгортає себе, буття приходить до свого усвідомлення. Саме у цьому випадку долається суб'єкт-об'єктна дихотомія. Правда, П. Гайденко стверджує, що, згідно з Гайдеггером, категорії, незалежно від того, чи вони розуміються онтологічно чи гносеологічно, передбачають за своєю природою розділення сущого на суб'єкт й об'єкт і тому нездатні ухопити того первісно нерозчленованого цілого, з якого виходить екзистенціальна онтологія німецького мислителя. А для осягнення цієї цілісності необхідно створити нові засоби, поняття особливого роду – екзистенціали [4, 420]. У цьому пункті з П. Гайденком можна було б і посперечатися, оскільки “поняття особливого роду” (екзистенціали) не Гайдеггер “створює”, а *відкриває* їх у товщі людського способу буття.

За Гайдеггером, не категорії одразу розчленовують світ на суб'єкт і об'єкт, – це є особливістю новоевропейської ментальності, коли наука саме як дослідження інституалізується та спеціалізується [10, 266 – 269]. А за таких умов мислення перебуває у полоні *представлення*. За часів античності людина постає такою, що споглядається сущим. У новий час представляти значить: “наявне перед-поставляти уперед себе як дещо, що проти-стоїть, співвідносити його з собою, тобто з тим, хто представляє, і змушувати наявне вступати у такий зв'язок із собою як сферою, що задає

міру. Але, набуваючи образу суцього, людина ставить себе на сцену, тобто у відкрите коло усього, що взагалі і усе-відкрито представляється. Тим самим людина покладає себе як сцену, на якій віднині зобов'язане пред-ставляти, репрезентувати себе суще, на якій суще зобов'язане ставати образом. Людина стає репрезентантом суцього як пред-метного” [10, 276 – 277], а тому представляти значить “ставити перед собою і для себе” [10, 277]. У представленні суще вже не при-сутнє, а проти-поставлене, тут не виявлення чогось, а ухоплення чогось для розрахунку, обчислення, забезпечення. Представлення не є вчуванням при-сутнього. Минула істотність мислення, стверджує Гайдеггер, сформована за представленням і як його різновид. “Наш власний спосіб мислення живиться ще минулою істотністю мислення, представленням. Але ми ще не мислимо, оскільки ще не досягнули власної для мислення істотності, на яку ми ще не втратили прав. Ми ж не перебуваємо у власному мисленні” [13, 116]. Панування мислення як представлення веде до зростання пустелі. Людський здоровий глузд постає лише як сплющений продукт того різновиду представлення, який дав змогу визріти епосі Просвіщення у XVIII ст. Його влада простягається й до нашого часу. У сучасній машинній цивілізації “способи оформленого і готового представлення, що стають у їх механізмі все витонченішими, за-ставляють те, що, власне, є. Це за-ставляння здійснюється не попутно, але із принципу тотально панівного способу представлення. Цей спосіб представлення, що за-ставляє, здоровий людський розсудок завжди має на своєму боці” [13, 128]. Спосіб представлення, за Гайдеггером, має істотне відношення до поставлення, яке характеризує сутність техніки. І тут виникає певний парадокс: представлення, за визначенням, має нам репрезентувати реальність, але воно здатне водночас і затуляти її від нас, точніше – затуляти не суще, а буття. З цього приводу слушно зауважує В. Візгін: “Поставлення за-ставляє просвіт буття, за-городжує його. Заставляючи, тобто загороджуючи, світло буття (до речі, метафора світла – типова метафора для Марселя, але не для Гайдеггера, хоча у нього і є вираз *Lichtung*), я включаю механізми заставляння як примусу. Отже, за-ставляючи (загороджуючи), я *з-мушую* (примусую) (рос. – заставляю). Пануванням поставлення є «царство необхідності», несвободи. Світ примусу – світ заставленості, загородженості, затемнення і, до речі, забуття (буття). Такий світ є світом причинності,

необхідності. Йому протистоїть світ відкритості, просвіту, свободи” [1, 421]. Гайдеггерівське сутнісне мислення, пов’язане із цим другим світом, є – *іншим мисленням*.

Проте звичайне представлення і гадка завжди прагнуть зроби-тися судом над мисленням. Гайдеггерівські оцінки представлення у чомусь істотному збігаються з гегелівською критикою мислення як представлення і його протиставленням мисленню у поняттях (у суто гегелівському тлумаченні). На думку О. Погоняйла, Гегель у “Феноменології духу” виступає як перший критик усієї ново-європейської парадигми, тобто горезвісного мислення, що пред-ставляє. Таким чином, Гегель десубстанціалізує свідомість. Для свідомості, що представляє, представлене уявляється чимось відмін-ним від свідомості, але у *понятті* ця відмінність опиняється всередині свідомості. За Гегелем, у дійсному мисленні предмет рухається не у представленнях або образах, а в *поняттях*, тобто в деякому розпізнаваному в-собі-бутті, яке безпосередньо для свідомості від неї ж не відрізняється [6, 787]. Проте для Гайдеггера гегелів-ське спекулятивне мислення (у поняттях) є недостатнім, оскільки шлях спекулятивного (Гегель) й інтуїтивного (Гуссерль) мислення ще потребує *просвіту*, який доступний для проникання. А це вже завдання *іншого мислення* [14].

Повертаємося до гайдеггерівського тлумачення природи категорій. Отже, з початку категорії виявляються в онтичному розділенні суцього на класи, роди, розряди, і лише потім, як зазначає Ю.А. Разінов, упізнаються як онтологічні експліканти того, що у цьому розділенні уже сказалося. Категорії зрозумілі як такі називання, у яких суще виставлене на вид у своєму буттєвому влаштуванні. Виходячи з цього, метафізика робить рішуче охоплення і розгортання суцього в усій повноті його складу, що охоплюється складом категорій. А це визначення відбувається як деяке “мовчазне називання”, яке невимовно присутнє у будь-якому повсякденному висловлюванні про світ. Категорії непримітно вбудовані у звичний перебіг наших думок і міркувань, що свідчить про те, що мета-фізика приховано править світом. Філософські категорії є онтологіч-ними предикатами суцього, несумірного з Dasein, за допомогою яких суще може бути наявно представлене як предмет. Оскільки категорії визначені як “основні слова метафізики”, то вони зберіга-ють значення як важливі інструменти пізнання влаштування суцього

і тому не можуть бути однозначно списані в архів історії. Проте буття як таке не може бути охоплене складом категорій, тому що немає складу. У категоріях упущене питання про істину буття [7]. Ю.А. Разінов вважає, що проблема екзистенціалів є проблемою виявлення таких кристалізацій у досвіді неklasичного мислення, що за своєю методологічною роллю могли бути зіставленими з категоріями класичної філософії. Екзистенціали в онтології Гайдеггера відіграють таку ж роль, що категорії в межах класичної онтології, тобто є опорними основами мислення про буття. Категорії та екзистенціали визнаються Гайдеггером фундаментальними одиницями онтології, на основі яких реалізується можливість побудови двох її типів: на основі категоріального аналізу – класичного типу, на основі екзистенціально-феноменологічного аналізу – неklasичного. Категорії та екзистенціали альтернативні один одному щодо можливостей “онтологічної предикації”, але, водночас, їх можна зіставляти за їхньою фундаментальністю, хоча вони і не рівні, оскільки за категоріальним мисленням виявляються більш первісні – екзистенціальні основи [7]. Отже, за Ю.А. Разіновим, екзистенціали – це кристалізації фундаментального досвіду присутності (Dasein), її конститутивні моменти є структурами екзистенції як способу буття присутності. Dasein розімкнене до буття, що розімкнене, своєю чергою, у ньому. Тому екзистенціали, вважає Ю.А. Разінов, є способами тримання такої подвійної розкритості присутності у просторі самого буття. “Екзистенціально-феноменологічний аналіз є таким аналізом присутності, що розуміє сам себе, у якому самовиявляються структури її буття (її складність), і, водночас, явлений її простий смисл (її простота)” [7].

Крізь екзистенціали проступає саме *буття*, оскільки вони є буттєвими рисами присутності (Dasein), а тільки Dasein відкритий буттю, яке у ньому і крізь нього відкривається. У категоріальному каркасі репрезентоване, нам постає тільки *сущє*. Ось у чому була правда Канта щодо непізнаваності та недоступності нам речей-у-собі (у раціоналістично-науковій установці).

Можна погодитися з Ю.А. Разіновим, що у Гайдеггера залишається не проясненим питання про методологічний статус екзистенціалів та екзистенціальних понять як базових одиниць аналітики. Автор відмінність між цими поняттями характеризує як відмінність дорефлексивного та рефлексивного рівнів (за аналогією з катего-

ріями – як “основними словами” і “основними поняттями” метафізики). Екзистенціальний аналіз зосереджений на розкритті “завжди своїх” буттєвих здатностей присутності, що ніколи не можуть бути даними наявно, а завжди розкриваються як буттєві можливості, поновлення яких присутність завжди бере на себе сама. Проте з наступним твердженням Ю.А. Разінова погодитися важко. Він стверджує: екзистенціали (на відміну від категорій) не є родами буття, бо кожен із них сам являє простий смисл буття, розкриваючи при цьому смисл іншого екзистенціала, а категорії залишаються непроникливими одна для одної характеристиками суцього [7]. Проте, як відомо, у гегелівській логіці категорії взаємно пронизують одна одну, кожна наступна містить у собі та розкриває попередню (сутність – істина буття, становлення – істина буття і ніщо і т. д.). Щодо розпізнання екзистенціалів і феноменів, які Гайдеггер ототожнює, Ю.А. Разінов має рацію, стверджуючи разом із В. Коневим, що екзистенціали є “вибудованими феноменами”: наприклад, у конститутивах “буття-в”, “люди”, “розташування”, “розуміння”, “мовлення” вибудовується висхідний для аналізу присутності цілісний феномен “Буття-у-світі”. Складність полягає в тому, що у цьому “беруть участь” і інші “вибудовані феномени”, які не визначаються як екзистенціали (світ, підручність, знак тощо) [7].

У праці “Буття і час” Гайдеггер аналізує такі екзистенціали, як “буття-у-світі”, “буття-з-іншими”, “буття-до-смерті”, “страх”, “рішучість”, “турбота” та ін. А у лекціях “Що зветься мисленням?” він розглядає “пам’ять” і “вдячність” (правда, *не називаючи* їх “екзистенціалами”) як необхідні виміри сутнісного мислення. Пам’ять Гайдеггер інтерпретує не як деякий суто психологічний феномен, а екзистенціальний, що неодмінно належить справжньому мисленню. Пам’ять – це зібраність мислення. У чому? У тому, що нас зберігає, оскільки воно нами помислене. Мислиме потребує пам’яті. “Мислимому у його мислям, до «gedanc», належить вдячність (Dank). Але, можливо, ці співзвуччя слів «мислення» з пам’яттю і вдячністю є лише поверховою та штучною вигадкою” [13, 158]. Пам’ять – це цілісність духу як постійна внутрішня зібраність у тому, “що сутнісно звернене до усякої чуттєвості”. Це – єдність завжди власної при-сутності. Пам’ять означає те ж саме, що молитва, по-минання: перебування, яке не відпускає. “Як у такий спосіб зрозуміла пам’ять Gedanc є також і те, що іменується словом «вдячність» («Dank»).

У вдячності дух пригадує (gedenkt) те, що він має і те, що він є. Пригадуючи так, і тому в пам'яті дух примислює себе до Того, чому він належить. Він мислить себе таким, що слухає, не у смислі простого підкорення, а таким, що слухає, у смислі молитви. Висхідна вдячність – це вдячність собі. Тільки у ній і лише з неї слідує те мислення, яке ми знаємо як нагороду і плату у хорошому і поганому смислі” [13, 151]. Gedanc означає: душа (Gemüt), серце, глиб душі, те найбільш внутрішнє людини, що простягається далі за все назовні та досягає межі у найвіддаленішому, а тому це не є якесь “внутрішнє мислення”. “Gedanc, глиб серця, є сукупністю всього того, що нас торкає, зворушує, нам по душі – нам, оскільки ми є як люди” [13, 250]. Отже, Гайдеггер стверджує, що сутнісне мислення є такою сукупністю людської істотності, що думка йде не від інтелекту, а з глибин серця, від імені усієї нашої істоти в її істотності.

Не мислення “дякує”, а саме *справжнє мислення і є найбільшою вдячністю*. А найбільшою невдячністю, мабуть, – необдуманість. Чиста *вдячність* – на відміну від компенсації, відшкодування, подарунку і т. п. – те, що *ми мислимо*. Гайдеггер пише: “Ми примислюємо від себе тому, що закликає мислити, своє дане для мислення. Але це існуюче для мислення не є дещо, що ми лише зі свого боку вносимо і приносимо, щоб зробити тим самим дар у відповідь. Коли ми думаємо про те, що закликає нас мислити, ми пригадуємо тим самим про те, що саме те, що закликає мислити, дає нам для мислення. Цей спогад, який як мислення є справжньою вдячністю, потрібен для того, щоб дякувати, а не віддавати взамін і відпрацьовувати. Таке дякування – не відшкодування, а відкритість назустріч. Тільки ця відкритість назустріч дає нам можливість зберегти у своїй сутності те, що первісно дається для мислі” [13, 252 – 253]. Ось чому мислення є *благодарінням*. *Прекрасне, благодатне* мають бути *внутрішнім виміром мислення*, його дорогою, способом розгортання; без цього мислення зсихається до ratio. “Якби мислення могло те, що в усякий час дається для думки, приводити його у власну сутність, то воно стало б найвищою вдячністю смертних. Це мислення супроводжувало б те, що закликає мислити його власну усамітненість, яка ховає те, що закликає мислити, непошкодженим у його гідне запитування поле. Ніхто з нас не зважиться здійснити таке мислення навіть у віддаленому наближенні або хоча б розіграти його прелюдію. Якщо це так недо-

сяжно високо, то підготовка до нього, навпаки, цілком можлива” [13, 253]. Бачимо, що мислити, за Гайдеггером, – це приводити існуюче для думки у власну сутність, а не просто аналізувати, досліджувати, вираховувати.

Отже, екзистенціали, згідно з гайдеггерівською концепцією мислення, повинні ставати своєрідними “категоріями”, тобто *формами* сутнісного мислення. На нашу думку, Гайдеггер пропонує не просто мислити **про** екзистенціали, а **мислити екзистенціалами**. Саме за таких умов можливе, за Гайдеггером, “виховання” мислення, перехід до іншого мислення, у якому неприхованість мислиться як просвіт, який тільки надає буття і суще, їх присутність один з одним і заради одне одного. “Спокійне серце просвіту є місцем тиші, з якого виникає щось на кшталт можливості буття і мислення та буття, тобто присутності і сприйняття. У цій зв’язаності в zasadничується можлива вимога обов’язковості мислення” [14]. Що означає *мислити екзистенціалами*? Мислити – це передусім входити у ситуацію мислення. Для такого входження, своєю чергою, треба увійти у *ситуацію пам’яті та вдячності* (а не просто пам’ятати та дякувати), увійти у глиб душі та серця. І при цьому жодним чином не абстрагуватися від ситуацій “буття-у-світі”, “буття-з-іншими”, “турботи” тощо.

Гайдеггерівське розпізнання категорій та екзистенціалів має серйозне методологічне значення для культурології. Адже відмінність між ними стосується різних родів сущого. “Суще, що відповідає їм, вимагає завжди різного способу первинного опитування: суще є *хто* (екзистенція) або *що* (наявність у найширшому смислі)” [9, 45]. Зрозуміло, що культурологія першочергово має справу з “**хто**”, людським способом буття, тим *світом*, де живуть, спілкуються, виробляючи форми свого існування, і помирають *люди* як творці та витвори культури, і лише у такому контексті – з “**що**”, простою наявністю артефактів, крізь які так чи так виступає трансцендентальне “**хто**”. Спосіб мислення *суб’єктної* реальності, якою, безперечно, постає культура, істотно відмінний від того мислення, що охоплює речі, об’єкти, процеси. *Об’єктне* мислення має відігравати у культурології другорядну роль і не покривати *все* її тематичне поле, інакше культурологія просто втратить свій предмет настільки, що навіть і не відчує своєї втрати.

Ось чому *екзистенціали є формою здійснення* культурологічної думки. Гайдеггер шукає *такого мислення*, яке б ані на йоту, ані на мить не залишало світ без людини, не виносило б її “за дужки”. Щоб мислення бачило світ *людиною* в усій повноті її онтологічної присутності та сукупності її духу, вчувалося в істотність цілісності світу як у власну істотність, *істотність власного*. А заради цього треба мислити не тільки категоріями, але й екзистенціалами.

Мислити не **про** екзистенціали, а **мислити екзистенціалами** (тобто екзистенціально мислити) означає здійснювати рух думки у формах людської присутності, доводячи їх до самопрозорості, виводячи з потаємності і водночас зберігаючи їх прихованість від занадто допитливого погляду корисливості. Мислити екзистенціалами означає охоплювати (обіймати) буття такою думкою, що структурована відповідно до досвіду присутності. Входить думкою у присутність (людський спосіб буття) її артикульованим досвідом, тобто прикладати до свого предмета не зовнішню мірку (метод), а *його власну форму здійснення і розгортання*. *Його* власну – як *свою* власну, як властивість суб’єкта такого мислення. І тоді предмет мислення – *людське буття в його істотності* (а хіба не це є **предметом** культурології?) – розкривається мисленню і в мисленні у своїй неприхованості, істинності, правді.

Коли ж ми *шматуємо* (тобто піддаємо “дослідженню”, аналізу) цей “предмет” засобами *об’єктного* мислення, його людський вимір неодмінно розчиняється: перед нами лише суще, *об’єкти серед решти об’єктів* зі своїми рисами, закономірностями, функціями. Усе є, окрім одного: *людини та її буття*. Останнє для об’єктного мислення назавжди залишається “річчю-в-собі”, що блискуче показав і довів Імануїл Кант.

Висновки. Отже, утвердження екзистенціалів як форм культурологічного мислення дає можливість долати надмірну захопленість об’єктним мисленням і вводити культурологію у такий “режим роботи”, який адекватний її глибинній сутності.

Література

1. Визгин В.П. Философия Габриэля Марселя: темы и вариации / В.П. Визгин. – СПб. : Изд. дом “Мирь”, 2008. – 711 с.
2. Гагарин А.С. Экзистенциалы человеческого бытия: одиночество, смерть, страх (От античности до Нового Времени). Историко-философский

аспект : автореф. дис. ... док. филос. наук : 09.00.03 "История философии" / А.С. Гагарин. – Екатеринбург, 2002. – 46 с.

3. Гайдено П.П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века / П.П. Гайдено. – М. : Республика, 1997. – 495 с. – (Философия на пороге нового тысячелетия).

4. Гайдено П.П. Экзистенциал / П.П. Гайдено // Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Под ред. В.С. Степина. – М. : Мысль, 2001. – С. 420.

5. Окорочков В.Б. Метафизика эпохи трансцендентального мышления: специфика, сущность и тенденции развития / В.Б. Окорочков ; Днепропетровский национальный ун-т. – Днепропетровск : Вид-во Днепропетровского ун-ту, 2000. – 264 с.

6. Погоняйло А.Г. В дополнение к переводу / А.Г. Погоняйло // Александр Кожев. Введение в чтение Гегеля / Александр Кожев. – СПб. : Наука, 2003. – С. 760 – 791.

7. Разинов Ю.А. От категорий к экзистенциалам: к проблеме экспликации форм неклассической рациональности в онтологии М. Хайдеггера [Электронный ресурс] / Ю.А. Разинов. – Режим доступа : http://gzvon.pugamid.volgia.ua/biblioteka/kafedra_filosofii/libph/konev/01/r2gl3.pdf.

8. Фрумкин К. Словарь хайдеггерианских терминов (по "Бытию и времени") / К.Г. Фрумкин [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://nounivers.narod.ru/pub/h_voc.htm.

9. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. В.В. Биbihин]. – СПб. : Наука, 2003. – 450 с. – (Слово о сущем).

10. Хайдеггер М. Время картины мира / М. Хайдеггер // М. Хайдеггер. Исток художественного творения / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. А.В. Михайлов]. – М. : Академический Проект, 2008. – С. 266 – 269.

11. Хайдеггер М. Европейский нигилизм / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. В.В. Биbihин] // Время и бытие. Статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – (Мыслители XX века). – С. 63 – 176.

12. Хайдеггер М. О существе и понятии $\phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$ / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. Т.В. Васильева] // Семь встреч с М. Хайдеггером / Т.В. Васильева. – М. : Издатель Савин С.А., 2004. – С. 119 – 182.

13. Хайдеггер М. Что зовется мышлением? / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. Э. Сагетдинов]. – М. : Академический Проект, 2006. – 351 с.

14. Хайдеггер Мартин. Конец философии и задача мышления / Мартин Хайдеггер [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://vox-journal.org/html/issues/vox5/83>.

Возняк Степан. Экзистенциалы как формы культурологического мышления. В статье к рассмотрению культурологического мышления применена концепция Мартина Хайдеггера относительно различения категорий и экзистенциалов. Утверждается, что признание экзистенциалов необходимыми формами культу-

рологічного мислення спроможно обмежити об'єктну інтенцію мислення, загрожуючу культурології втратою свого предмета.

Ключевые слова: культурологічне мислення, об'єктне мислення, категорії, екзистенціали, культура, присутність.

Voznyak Stephan. Existentials as forms of culturological thinking. In this article it is applied the concept of recognition of categories and existentials of Martin Heidegger to consider cultural thinking. It is stated that recognition of existentials as necessary forms of cultural thinking can limit object intention of thinking that threatens the loss of subject of culturology.

Key words: cultural thinking, object thinking, categories, existentials, culture, presence.